

SZŐLŐ- ÉS BORKULTÚRA A KELET-AFGANISZTÁNI NURISZTÁNBAN

Esorok szerzője nyelvtörténész, így szokatlannak tűnhet e rövid tudósítás témája, ugyanakkor könnyen érthető is, hiszen a nyelvek és a szavak története egyben kultúrtörténet is, annak minden ága-bogával együtt. Gyakran megesik, hogy a nyelvész távoli területekre kalandozik mind földrajzi, mind tematikus értelemben. Virtuális kapcsolódásom Nurisztánhoz egy megoldatlan hangtörténeti kérdés tanulmányozása során jött létre, és minél többet tudtam meg erről a területről, annál jobban érdekelt. És ha már itt van az ősz, itt van újra a szőlőszüret is hamarosan Villányban, Tokajhegyalján, no és Nurisztánban.

De miként kerül a bor egy iszlám állam kultúrájába, ráadásul a Hindukus magas területeire? A nurisztáni népek archaikus indoiráni törzsi kultúrában éltek a 19. század végéig. Vallási világuk ötvözte a hinduizmus és a buddhizmus elemeit a természeti vallások és a sámánizmus egyes jellemzőivel. Szertartásaikban és mindennapi életükben egyaránt fontos szerepe volt a szőlőnek és a bornak. Szőlőfajtája, a *vitis nuristanica*, – amelynek rendszertani azonosítása 1966-ban egy szovjet botanikusnak sikerült¹ (Ivan T. Vaszilcsenko) – vadontermőként is használható borkészítésre. Termőterülete a falvaktól távolabb fekvő sziklás hegyoldalak. A néphit szerint maga Indr isten² telepítette azt a szőlőligetet, amely egy nehezen megkö-

zelíthető hegyoldalban található Wama falu közelében. A bort fából vagy ónból készült bögrékből, gyakran vízzel hígítva itták. Ünnepeken ezüstkehelybe töltötték (ld. a fotón), amelynek neve (wajgali nyelven) *üre*, (praszun nyelven) *ürü*, (katavari nyelven) *ariu*. Ez az elnevezés a fém ősi indoeurópai

Nisejgram falu, a Wajgal folyó völgyében
(Fotó: Max Klimburg, 1976)

¹ Vassilcsenko, Ivan T.: Generis *Vitis* L. species nova ex Afghanistania. *Novosztji szisztematiki vyzszih rasztyenij* 1966. 183–185.

² A nurisztáni panteon egyik fő alakja Indr, aki nyilván megfeleltethető a védikus kor hindu mitológiából jól ismert Indra istennek.

nevéből származik, akárcsak az eredetileg ezüstpénzérme megnevezése használt hindi szó, a *rupiā* (rúpia), vagy a francia *argent* (pénz) és annak latin előzménye, az *argentum* (ezüst, ezüstérme).

A bor fokozatosan elvesztette rituális szerepét Nurisztánban miután 1896-ban az afgán uralkodó hittérítő hadjárata sikerrel járt. A hódítók igyekeztek megsemmisíteni a nurisztániak többistenhitét jelképező faragott szobrokat és azok szentélyeit, és a tiltott alkoholos italt adó szőlőligetek egy része is a hittérítés áldozatul esett. Az afgán hódítók és a hittérítés elől sok nurisztáni menekült keletebbre, az akkor britek által ellenőrzött Csitrál területére (a mai Pakisztán északkeleti tartománya). Ez az elvándorlott népcsoport a kalas.

Új szállásterületükön a kalasok – bár nyelvet váltottak – megőrizték régi hagyományait, vallási rituáléikat, amelyek bepillantást engednek az iszlám hódítás előtti Nurisztán szokásaiba.

A szüret kezdetét naptári rend szabályozza, és előestéjén kecskeáldozatot mutatnak be. Az áldozati állat vérének az oltár tüzére öntik, húsát megfőzik és elfogyasztják. A leszüretelt szőlőt fából készült ládában tapossák (Nurisztánban erre sziklába vájt nagy üregek szolgáltak egykor), majd a megmaradt szőlőhéjat kézi kövekkel sajtolják. A töretet golyókká préselik, és csemegeként fogyasztják. A bor fogyasztása a téli nap-éj egyenlőség ünnepétől (*Csaumosz*) kezdődhet. Kecsebürből készült tartályokban évekig eltartható a megmaradt bor. Igaz, az európai borivók számára akár a friss, akár a régebbi évjáratú változat komoly meglepetést okozna.

Végül, hogy egy kis nyelvészeti csemegét is szemezgessünk, íme néhány szőlővel kapcsolatos szó a nurisztáni nyelvekből:

'szőlő' = askun *drās*,
kati *dros*, *dras-kakaři* 'mazsola'
(szó szerint: száraz/kemény szőlő),
praszun *rasik*,
wajgáli *dras*,
drasa-ba mura 'szőlőlé';
kati *mura*,
melléknévként jelentése 'édes';
praszun *mul* 'bor'; 'ecet';
wajgáli *mura* 'édes',
csüküra 'bor' ('savanyú ital');
ez utóbbi feltehetőleg törökségi kölcsönszó, akárcsak a magyar *csiger* szó, amelyet a silány minőségű borra használunk.

Hegedűs Irén

Angol Nyelvészeti Tanszék

Vitis nuristanica

Kép forrása

